

KS. PIOTR JASKÓŁA

JAN HUS
W PERSPEKTYWIE REFORMACJI XVI WIEKU

JAN HUS
FROM THE PERSPECTIVE OF 16TH CENTURY REFORMATION

Abstract. The article presents Jan Hus, Czech reformer burnt at a stake during the Council of Constance in 1415. 600th anniversary of his death as a martyr and the context of the 500th anniversary of Reformation causes interest of this distinctive figure. In the views and postulates of Jan Hus many historians of Christianity as well as theologians are likely to see the prediction of Reformation initiated by Martin Luther in 1517. In three points first there was shown the context, which enabled Luther to state “We are the Hussites – all of us” (1), then there was shown the image of Jan Hus as depicted in various post-reformation writs (2), of such authors as Matthias Flacius Illyricus, Ludwig Rabus and John Fox. The article sums up some final evaluations and conclusions.

Key words: Jan Hus; Martin Luther; Church; Council of Constance; Reformation; ecumenical; Pope.

Osoba Jana Husa, czeskiego reformatora spalonego na Soborze w Konstancji w 1415 r., stała się ostatnio znów bardzo aktualna tak z okazji 600. rocznicy jego męczeńskiej śmierci, jak i w kontekście 500. rocznicy reformacji. W poglądach i postulatach Jana Husa wielu historyków chrześcijaństwa i teologii dostrzega zapowiedź reformacji zainicjowanej przez Marcina Lutra w 1517 r.

Ks. prof. dr hab. PIOTR JASKÓŁA – kierownik Katedry Teologii Kościołów Poreformacyjnych w Instytucie Ekumenizmu i Badań nad Integracją na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji – e-mail: pj@uni.opole.pl

1. JAN HUS A MARCIN LUTER

W czasie Dysputy Lipskiej latem 1519 r. ojciec reformacji Marcin Luter został sprowokowany do stwierdzenia, że zarówno papież, jak i sobory mogą się mylić, a także, iż spośród potępionych w 1415 r. artykułów Jana Husa wiele było w pełni chrześcijańskich i zgodnych z Ewangelią¹. Przez takie publiczne wyrażenie akceptacji nauki już wcześniej w Konstancji uznanej za błędną można było posądzić Marcina Lutra o herezję.

Dla badaczy wpływów Husa na reformacyjne poglądy Lutra interesujący jest fakt, że już dwa dni po zakończeniu Dysputy Lipskiej (17 lipca 1519 r.) utrakwistyczny profesor uniwersytetu w Pradze Waclaw Rożdżalowski wysłał do Lutra list gratulacyjny, w którym – paradoksalnie – wychwalał Dysputę Lipską jako wielkie zwycięstwo Lutra nad Janem Ekiem. Rożdżalowski przesłał Lutrowi w prezencie rękopis traktatu Husa *De ecclesia*. W przesyłce znalazły się też pełne życzliwości słowa: „Kim niegdyś był Jan Hus w Czechach, tym jesteś ty, Marcinie, w Saksonii”². Luter otrzymał pismo 3 października 1519 r. i po lekturze *De ecclesia* napisał niedatowany entuzjastyczny list do swego przyjaciela Grzegorza Spalatina. Były w nim słowa: „Nie wiedząc o tym, nauczałem już dotąd po myśli Husa. Podobnie Jan Staupitz. Krótko – my wszyscy jesteśmy husytami, nie będąc tego świadomi; nawet Pawła i Augustyna można do nich zaliczyć”³.

Teksty Husa sto lat po jego śmierci zaczynają być obecne w publicystyce protestanckiej w związku z wystąpieniami Lutra. W marcu 1520 r., bez podania miejsca wydania i drukarni, ukazuje się pierwsze wydanie *De ecclesia* Husa. W tym czasie Luter publicznie zaczyna się wypowiadać pozytywnie na temat osoby i nauki Jana Husa. W piśmie z sierpnia 1520 r. domagał się poważnego rozpatrzenia „sprawy czeskiej” (*Böhmen Sache*), aby mogło dojść do pojednania ze spadkobiercami myśli Husa i by ustały wzajemne szyderstwa, nienawiść i zazdrość. Luter nie chciał oceniać artykułów Husa, przyznaje jednak, że nie znajduje w nich żadnej herezji⁴. W październiku

¹ Por. M. ROTHKEGEL, *Jan Hus in der Reformation und Protestantismus*, „MD. Materialdienst des Konfessionskundlichen Instituts Bensheim” 2 (2015), s. 30.

² „Was einst Johannes Hus in Böhmen war, das bist du, Martin, in Sachsen”. Cyt. za: M. ROTHKEGEL, *Jan Hus in der Reformation*, s. 30.

³ *Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, Weimar: Hermann Böhlau 1883-2009, 2,42. Dalej skrót: WA. Zob. J. SOJKA, „Wszyscy jesteśmy husytami...?” *Perykopa Mt 16,13-19 a papiestwo w traktacie „De ecclesia” Jana Husa i pismach Marcina Lutra*, w: A. PANER, M. HINTZ (red.), *Jan Hus. Życie i dzieło. W 600. rocznicę śmierci*, Gdańsk: Wydawnictwo UG 2016, s. 183-199.

⁴ Por. WA 6,454.

1520 r. Luter napisał, że gdyby przed Dysputą Lipską czytał *De ecclesia* Husa, to uznałby za prawdziwe nie tylko niektóre artykuły, za które Hus został osądzony, ale wszystkie, albowiem „nie są to artykuły Husa, ale Chrystusa, Pawła i Augustyna [...]. Ach, żeby Bóg zechciał, bym i ja mógł stać się godnym także ze względu na taki artykuł zostać spalonym”⁵.

Do Husa odwołuje się Luter w związku z własnymi przeżyciami i doświadczeniami. W marcu 1521 r., na krótko przed synodem Rzeszy w Wormacji, niemiecki reformator publikuje pismo, w którym porównuje swoje położenie z sytuacją Husa wezwanego na Sobór w Konstancji. W piśmie nie tylko domaga się, podobnie jak Hus, wprowadzenia Komunii pod dwiema postaciami, ale przeprowadza ostry atak na papieża. Jego zdaniem papież w 1415 r. w Konstancji „działał jako prawdziwy Antychryst”, kiedy „świętą Ewangelię wraz z Janem Husem potępił, a na jej miejsce wstawił naukę piekielnego potwora”⁶. „Sanct Johannes [tzn. Jan Hus] rozpoczął w swoich czasach wprowadzanie Ewangelii, on sam – Luter, zrobił pięć razy więcej dla zdemaskowania Antychrysta”⁷.

Luter, oceniając proces w Konstancji jako początek demaskowania Antychrysta i tym samym początek czasów ostatecznych, snuje dalekosiężne myśli i przyporządkowuje własne działania historiozbowczej perspektywie. Identyfikowanie się Lutra z pewnymi poglądami Husa służyło z czasem utrwalaniu wyobrażeń, że aktualne działania Lutra w proroczy sposób zapowiadane były w aktywności Husa. Reformator z Wittenbergi uważał, że do niego odnoszą się słowa, które Hus napisał w więzieniu w Konstancji w liście do Czech: „oni będą teraz piec gęsiora [«Hus» po czesku znaczy «gęsior» – P.J.], ale przez stulecia będą słyszeć głos łabędzia”⁸. To zestawienie Husa i Lutra w sensie zapowiedzi i spełnienia wynosi Husa do rangi typu, symbolu zapowiadającego reformację Lutra. Przyznawanie się do Husa w publicystyce ruchu luterńskiego było jakby wyznaniem ponadczasowego znaczenia posłannictwa Marcina Lutra. Nie miał większego znaczenia fakt, że nauka Husa tylko w niektórych punktach zgadzała się z wczesnoreformacyjnym nauczaniem Lutra. Ważniejsze było to, że Luter dostrzegł w niej pewien typ przyszłościowego, reformacyjnego rozwoju⁹.

Należałoby również zauważyć, że w Czechach po śmierci Jana Husa zaczął się rozwijać jego kult. Hus był czczony podobnie jak inni wielcy

⁵ WA 6,587 n.

⁶ WA 7,432 n.

⁷ Por. tamże.

⁸ WA 30,387.

⁹ Por. M. ROTHKEGEL, *Jan Hus in der Reformation*, s. 31.

patroni czeskiego narodu. Szczególne nasilenie tego kultu miało miejsce aż do klęski czeskich protestantów z wojskami koalicyjnymi katolickich Habsburgów pod Białą Górą (1620). Oddawanie czci Husowi jako świętemu nie było jednak ograniczone tylko do terytorium Czech. Historycy przypominają licznych skazanych za herezję, ale wiernych własnym przekonaniom, które inkwizytorzy nazwali „husyckimi”¹⁰.

Kultowi Husa nie przeszkodziła reformacja z 1517 r. Współczesny czeski badacz nauczania Husa Ondrej Lukosz przypomina w historycznie i teologicznie pogłębionym opracowaniu, że w 1525 r. sam Marcin Luter w piśmie do znanego botanika i kaznodziei Ottona Brunfelsa wyraził opinię, że Jan Hus powinien być kanonizowany¹¹. Przy różnych okazjach w latach trzydziestych i czterdziestych XVI wieku reformator z Wittenbergi powoływał się na Husa i na przemian nazywał go „świętym” lub „pobożnym” męczennikiem¹².

Luter w swoich polemicznych dziełach często pisze o świętości Husa, która kontrastuje z grzesznością papieża, biskupów, mnichów, kapłanów i panujących świeckich. Wskazywanie na dobroć praskiego reformatora staje się orężem polemicznym wymierzonym w nieprzyjaciół reformacji. Mistrz Jan, jak nazywano Husa, staje się symbolem śmiertelnego konfliktu, który przebiega między papieżem a zwolennikami reformacji. Choć według Lutera wynikiem walki może być w bliskim czasie cierpienie i śmierć, to jest zarazem pewne, że w końcu nadejdzie czas zbierania owoców i końcowe zwycięstwo. Według tak rozumianej typologii Hus został zabity, ponieważ papież nie był w stanie wytrzymać jego dobroci. Śmierć Husa jednak jeszcze bardziej rozjaśniła Ewangelię. Podobnie zwolennicy reformacji, o ile pozostaną wierni spuściznie Husa, muszą się liczyć z takim samym własnym losem. Komentując Rdz 49,7, Luter pisze: „Tyrańi nie osiągną swymi krwawymi dekretemi i soborami niczego oprócz tego, że podniosą tych sprawiedliwych, których prześladują, jeszcze wyżej w czci, chwale i wiecznej szczęśliwości. I tak papież wysłał świętego męczennika Jana Husa na śmierć, albowiem nie mógł ścierpieć tego niezmiernie szlachetnego człowieka. Co

¹⁰ Zob. np. D. KURZE, *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommerns*, Berlin: De Gruyter 1975.

¹¹ O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa, jego dawna i współczesna ocena. Studium teologiczno-historyczne*, Archiwum UKSW, Warszawa 2005, s. 255.

¹² Tamże. Także inny reformator, Nikolaus von Amsdorf, bliski przyjaciel Lutera, praskiego kaznodzieję nazywał „świętym Janem Husem”. W 1578 r. w dodatku do kalendarza Kościoła anglikańskiego w *Book of Common Prayer* pojawiła się notatka, że „dzień 6 lipca 1415 jest dniem, w którym na soborze w Konstancji spalono Jana Husa za to, że bronił ewangelii naszego Pana Jezusa Chrystusa”. Zob. W. KEATINGE, *Liturgies and Occasional Forms of Prayer set forth in the Reign of Queen Elisabeth*, Cambridge: Cambridge University Press 1847, s. 450.

jednak osiągnął tym morderstwem? Hus jest martwy, ale jaką korzyść odniósł papież? Od tego czasu płonie światło Słowa Bożego nad pobożnymi sercami jeszcze jaśniej aniżeli wcześniej, a Chrystus spala teraz papieża oddechem ust swoich”¹³.

W okresie reformacji w Husie widziano także odpowiednie narzędzie do wzbudzania nienawiści zwolenników Lutra do historycznie wspólnego nieprzyjaciela – papieżstwa. W kazaniu do tekstu Mt 6,16-18 Luter mówi: „Popatrzcie, w jak haniebnym sposobie zabito nam drogich męczenników, a mimo to dziś płoną oni tak jasno, że w porównaniu z nimi cały świat nie jest niczym innym, jak tylko obrzydliwym zapachem. W przeszłości Jan Hus był haniebnie osądzany, a sędziowie myśleli, że jego imię zniknie na zawsze. Imię jego jednak promieniuje taką sławą, iż jego sprawa i nauczanie muszą być cenione w całym świecie [...]”¹⁴.

Innym razem odwagę Husa stojącego twarzą w twarz wobec ogromnej nieprzychylności losu prezentuje Luter w komentarzu do Rdz 7,1. W odwadze praskiego reformatora widzi źródło siły dla tych, którzy są zrozpaczeni z powodu prowadzonych sporów: „Kiedykolwiek mam na myśli tych świętych mężczyzn – Jana Husa i Hieronima z Pragi, podziwiam ich wielką odwagę, albowiem oni sprzeciwili się całemu światu – papieżowi, władcy, biskupom, książętom, wszystkim uniwersytetom i szkołom. Koniecznie trzeba przypominać te wzory, albowiem takie konflikty wywołuje książę tego świata, który stara się o zasmucenie dusz naszych”¹⁵.

O. Lukosz przytacza też teksty z M. Lutra pozbawione polemicznego charakteru, gdzie o Husie wypowiadał się jako o świętym. „Święty Jan Hus – z pewnością możemy go zaszczyścić, nazywając świętym, albowiem był znacznie mniej winny aniżeli my – został spalony na stosie w Konstancji. Często zastanawiałem się nad tym, jak mógł, będąc sam, stać przeciw całemu światu, papieżowi, władcy i całej radzie kościelnej, w której nie było ani jednego człowieka, który by go wspierał. Wręcz odwrotnie, przez każdego był przeklinany. Czyż więzienie, w którym przebywał, nie stawało się dla niego ciasnym nie do zniesienia? On z pewnością podtrzymywał się na duchu jednym i tym samym wierszem, którym pocieszył się i Chrystus: «Mnie zostawcie samego. Ale Ja nie jestem sam, bo Ojciec jest ze mną»” (J 16,32)¹⁶.

¹³ Cyt. za: O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 256.

¹⁴ Cyt. za: O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 256.

¹⁵ Cyt. za: O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 256.

¹⁶ Cyt. za: O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 257.

Według luterańskiego biskupa z Gdańska Marcina Hintza Marcin Luter nigdy nie zapoznał się dogłębnie z myślą teologiczną Jana Husa. Znał on myśl praskiego reformatora jedynie na podstawie traktatu *O Kościele* i odnalazł w nim przede wszystkim krytykę instytucji papieżstwa¹⁷. Gdański biskup stwierdza, że „Luter po swojemu, twórczo czy też wręcz wybiórczo, odniósł się do dziedzictwa Husa, bardziej do jego postawy i krytyki papieżstwa niż do samego rdzenia jego teologii”¹⁸. Przypomina też, iż to jednak za sprawą Marcina Lutra, a dokładniej dzięki pierwszemu niemieckiemu wydaniu drukiem *De ecclesia* z marca 1520 r., myśl Mistra Jana z Pragi przestała być postrzegana w kategoriach nieznannej herezji Czechów, a stała się trwałym dziedzictwem całego obozu ewangelickiego¹⁹.

2. JAN HUS W PISMACH POREFORMACYJNYCH

Ponieważ Luter miał wielki szacunek i cześć do Husa, nie jest zatem niespodzianką, że szesnastowieczni badacze historii bardzo interesowali się reformatorem z Pragi. W 1558 r. Matthias Flacius Illyricus (1520-1575) opublikował materiały dotyczące męczeńskiej śmierci Husa. We wstępie przypomina czytelnikowi, że powodem wydania tego materiału jest odwieczna tradycja Kościoła w czczeniu pamięci tych, którzy słowem i czynem dawali niepozobawione ogromnego ryzyka odważne świadectwo wiary. To wyznanie wiary jest zarazem wyzwaniem dla przyszłych pokoleń. Opowiadając o sprawie Jana Husa i Hieronima z Pragi w Konstancji, autor tekstu podkreślił okrucieństwo papieżstwa, co było nośnym tematem w czasie, kiedy Flacius pisał swe dzieło. Hus w tekście tego ewangelickiego teologa jednoznacznie zostaje przedstawiony jako świadek wiary i obrońca prawdy Bożej. Występuje w ramach *Catalogus Doctorum Ecclesiae Dei* razem z Lutrem i cenionym przez Lutra mistykiem Janem Taulerem (1301-1361)²⁰. Faktem pozostaje jednak także to, że w dziele tym obraz pobożności Husa jest tylko środkiem, który służy do poniżenia „nieprzyjaciół prawdy”, to jest papieżstwa.

¹⁷ Por. M. HINTZ, *Jan Hus i Marcin Luter – kontynuacje i teologiczne uzupełnienia*, w: A. PANER, M. HINTZ (red.), *Jan Hus. Życie i dzieło. W 600. rocznicę śmierci*, s. 180.

¹⁸ Tamże, s. 182.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 257; M. HINTZ, *Jan Hus i Marcin Luter – kontynuacje i teologiczne uzupełnienia*, w: A. PANER, M. HINTZ (red.), *Jan Hus. Życie i dzieło. W 600. rocznicę śmierci*, s. 181.

Inny luteranin, Ludwigo Rabus (1524-1592), bardzo dużo miejsca poświęcił Janowi Husowi w wydanym w 1558 r. dziele *Historien der Heyligen ausserwoehlten Gottes Zeugen, Bekennern und Martyrern*. W odróżnieniu od często spotykanych opisów życia i działalności Husa Rabus nie zajmuje się młodością i kapłaństwem Husa, ale swój opis rozpoczyna od roku 1411, kiedy Mistrz Jan po raz pierwszy domagał się reformy papieżstwa. Widział bowiem negatywne strony działania papieżstwa jako instytucji w Kościele. Opisując wydarzenia z Konstancji, Rabus zwrócił uwagę przede wszystkim na kontrast, jaki zachodzi między nikczemnością „nieprzyjaciół”, tj. przeciwników Husa, a wiernością i pobożnością męczennika z Konstancji. W opisie procesu nawiązał do Piotra z Mladoniowic i wyjaśniał to, czego Hus nauczał, a także dlaczego to nauczanie doprowadziło go na stos. Według Rabusa życie i śmierć Husa widziane jako swoiste „wyznanie wiary” pozwalało Lutrowi myśleć o czeskim reformatorze w kategoriach świętości, mimo że w wielu kwestiach istniały między nimi wielkie różnice w teologicznych poglądach, np. w rozumieniu ofiary mszalne.

Rabus zauważa też i opisuje rolę króla Zygmunta Luksemburskiego, który najpierw wystawił Husowi list żelazny, zapewniający mu bezpieczeństwo, a później stał się sprzymierzeńcem papieskim przeciw Husowi. W ostrym kontraście do Husa, który przez niego został opisany jako *alter Christus*, przedstawił Zygmunta jako „nowego Heroda” i prototyp cesarza Karola V, przez co chciał swoim współczesnym zwrócić uwagę na to, że cesarz jest przygotowany do zniszczenia zreformowanej wiary, ponieważ już próbował zniszczyć luteranizm za pośrednictwem augsburskiej umowy tymczasowej z 1548 r.²¹

Podobne opinie i oceny dotyczące Jana Husa reprezentuje teolog z Kościoła anglikańskiego John Fox w książce nazywanej popularnie „Foxy książka o męczennikach”²². Głównym celem tego autora jest wysławianie bohaterstwa i wytrwałości męczenników protestanckich za panowania Marii Tudor. Prosty styl dzieła Foxa, połączony z sugestywnymi opisami cierpień ofiar „tyranii papieskiej”, uczyniły z tej książki ulubioną lekturę i przez pewien czas była ona najpoczytniejszą po Biblii książką w Anglii²³. W tym

²¹ Por. O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 257.

²² J. FOX, *Acts and Monuments of matters happening in the Church*, t. I-III, New York 1843. Dzieło to zostało po raz pierwszy wydane w transkrypcji łacińskiej w Strasburgu w 1554 r., później tłumaczone na liczne języki. Akapity dotyczące Husa mieszczą się w części trzeciej na stronach 405-511.

²³ Warty uwagi jest fakt, że po bitwie pod Białą Górą zwrócono się do Jednoty Braci Czeskich (Jednota Braterska) z prośbą o dostarczenie kolejnych materiałów do nowego wydania dzieła *Acts*

dziele Hus po raz pierwszy pojawia się jako świadek prawowierności Jana Wiclifa, od Wiclifa zaś i lollardów Fox skieruje swoją uwagę bezpośrednio na czeskiego reformatora. Nie pisze nic o jego młodości, wykształceniu, ale zwraca uwagę na dzieło Husa w powiązaniu z Wiclifem. Wspomina o małżeństwie Anny Czeskiej z Ryszardem II, dzięki czemu Czesi poznali dzieła Wiclifa, które – zdaniem autora – przyczyniły się do poznania i rozumienia Ewangelii, Hus zaś był tym, który w tej dziedzinie kształcił Czechów dalej. Według Foxa stan takiego rozwoju ewangelizacyjno-intelektualnego trwał aż do momentu, kiedy papież Aleksander V zaczął ścigać Husa za głoszenie nauk Wiclifa²⁴.

To, co Fox opisuje w swoim dziele dalej, mniej więcej pokrywa się z ocenami reprezentowanymi przez niemieckich reformatorów. Twierdzi więc, że inicjatywa dotycząca prześladowania Husa nie wyszła z Czech, ale od papieża, a arcybiskup praski, karząc Husa, działał według dyrektyw papieskich. Kiedy po śmierci Aleksandra V inicjatywę przejął Jan XXIII, nastawienie osób i grup społecznych do Husa nie uległo zmianie. Prałaci oraz większość duchownych i szlachty, a zatem ci, którzy mieli dużo do stracenia, trzymali dalej z papieżem i stali w opozycji do prostego ludu, małej części niższego duchowieństwa oraz studentów uniwersyteckich, którzy popierali Husa²⁵. Według Foxa Hus nie był sądzony za jakiś błąd w doktrynie, który można by mu było udowodnić, ale za coś całkiem innego. On przecież nie odrzucał ani transsubstancjacji, ani nie występował przeciw autorytetowi Kościoła rzymskiego – o ile był dobrze zarządzany, ani przeciw siedmiu sakramentom, bo sam celebrował msze i prawie we wszystkich poglądach dotyczących papieństwa był zgodny ze swoimi przeciwnikami²⁶. Był jednak przeciwny okazałości, pysze, chciwości, grzesznym czynkom popełnianym przez papieża, kardynałów i prałatów.

Lista poszczególnych kroków i działań podejmowanych w Konstancji przeciwko reformatorowi z Pragi, którą prezentuje Fox, jest prawie tożsama z listą, którą prezentował Rabus. Zdaniem ich obydwóch przebieg procesu

and Monuments. Kiedy w 1632 r. przegapiono ostateczny termin oddania materiałów, publikowano je dodatkowo w Londynie w 1650 r. pod tytułem *The History of Bohemian Persecution*.

²⁴ Por. J. FOX, *Acts and Monuments of matters happening in the Church*, t. III, 405.

²⁵ O. Lukosz sugeruje, że opis procesu Husa w Konstancji przez Foxa jest dość tendencyjny. Różnice między wspomnianymi ugrupowaniami zostały bowiem przedstawione tak, że pierwsi działali tylko w swoim własnym interesie, drugą zaś grupę tworzyli „głosiciele Ewangelii, którzy postępowali z honorem i w zgodzie ze słowem Bożym”. O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 259.

²⁶ Interesujące porównania rozumienia podstawowych pojęć teologicznych przez Husa i Lutra syntetycznie formuluje J. SOJKA, „*Wszyscy jesteście husytami...?*”, s. 198 n.

potwierdził niewinność i świętość Husa, jak i uzasadnioną z jego strony potrzebę obrony prawd ewangelicznych, działania zaś jego przeciwników pełne były fałszu, dbania o własne korzyści, nieliczenia się z wymogami słowa Bożego²⁷.

Bez wątpienia można stwierdzić, że Rabus i Fox jako przedstawiciele poreformacyjnej teologii wyznaczają dla Husa szczególne miejsce w świadomości ewangelickiej. Opisują go jako osobę budzącą podziw i szacunek. Podkreślają jego świętość i wierność słowu Bożemu. Zdaniem ich obu Hus umarł jako świadek i ofiara tyranii Kościoła rzymskiego. Żaden z nich nie odwołuje się do jakiegokolwiek związku między Kościołami powstałymi po reformacji, których obaj są członkami, a Kościołem rzymskim. Obaj autorzy wykorzystują Husa jako narzędzie w swej antyrzymskiej polemice, co stoi w jaskrawym kontraście z miejscem, jakie we wspomnianych Kościołach zajął Hus w wiekach późniejszych, zwłaszcza pod koniec XX wieku.

3. KILKA KOŃCOWYCH OCEN

W następnych dwóch wiekach po reformacji niemieccy teolodzy i historycy protestanccy rzadko nawiązują do myśli Husa. Dopiero przy okazji obchodów rocznicy reformacji w 1817 r. pojawiały się teksty wspominające prereformatorów. Zasadniczo protestanckie publikacje ukazujące się w Niemczech podporządkowują myśl Husa średniowiecznemu katolicyzmowi. Już bliższe niż myśl Husa wydawały się protestantom ewangelickie tezy teologii waldensów. Na brak akceptacji Husa w protestanckiej literaturze niemieckiej z pewnością wpływał jego negatywny stosunek do Niemców. Historiografia ostatnich dwóch wieków poświadcza, że dostrzeganie w osobie praskiego nauczyciela prereformatora wydarzeń, które miały miejsce w 1517 r., jest typowe dla teologów i historyków czeskich czy też pochodzących z innych krajów europejskich, ale nie niemieckich²⁸.

Luterański biskup M. Hintz w podsumowaniu swojego artykułu porównującego myśl Husa i Lutra potwierdza tezę, że chociaż Hus traktowany jest zwykle w tradycji protestanckiej jako preludium do wystąpienia Lutra, to tezę tę tylko w niewielkim stopniu można odnieść do samej myśli teologicznej obydwu reformatorów. Owej ciągłości myśli teologicznej brak lub jest ona znikoma. Różnice między reformatorem z Pragi a reformatorem

²⁷ Por. O. LUKOSZ, *Nauczanie Jana Husa*, s. 259.

²⁸ Por. M. ROTHKEGEL, *Jan Hus in der Reformation*, s. 32.

z Wittenbergi widzi Hintz w samych założeniach reformy: „Hus uważał, że odnowę religijności należy rozpocząć od duchowieństwa; w tym widział nadzieję i szansę na odrodzenie się chrześcijaństwa. Luter uznał, że naprawa chrześcijaństwa prowadzona w taki sposób nie będzie skuteczna: poprawa stanu chrześcijańskiego jest zadaniem wszystkich wierzących, co wyrażała nauka o powszechnym kapłaństwie”²⁹.

W kontekście aktualnego zainteresowania i badań nad reformacją z 1517 r. z pewnością potrzebne są wciąż nowe studia dostrzegające postać czeskiego bohatera narodowego, który tak jak później Luter chciał zreformować Kościół powszechny. W swoim spojrzeniu na Kościół Hus z pewnością przekroczył to, w jaki sposób Kościół jego czasów rozumiał sam siebie, pod niektórymi względami uprzedzał myśl reformatorów nadchodzących wieków. Niektóre jego teologiczne i pastoralne akcenty Kościoły ewangeliczne przyjęły i rozwijały. Także Kościół rzymskokatolicki otwarł się na wiele z nich na Soborze Watykańskim II.

W formie końcowego podsumowania należałoby stwierdzić, że powyższe rozważania nie mogły uwzględnić wielu ważnych reformatorskich myśli Jana Husa i porównań z myślą Marcina Lutra, jak chociażby problemu autorytetu Pisma Świętego, nauki o usprawiedliwieniu, Kościele, papieżstwie, predestynacji, remanencji czy udzielaniu Komunii pod dwiema postaciami³⁰. Nie pozwalały na to wstępne założenia i przyjęta forma krótkiego artykułu.

²⁹ M. HINTZ, *Jan Hus i Marcin Luter*, s. 182. Hintz przytacza też opinię najnowszego krytycznego opracowania teologii Lutra – autorstwa H.-M. Bartha, według którego krytyka Kościoła przeprowadzona przez Wiklifa i Husa koncentrowała się na krytyce postaw i moralności papieżstwa oraz wyższego duchowieństwa. Luter zaś przeprowadził krytykę urzędu papieskiego, wykorzystując argumenty natury teologicznej. Dlatego też Barth nie odnajduje w eklezjologii Lutra, ani też w żadnym innym dziale jego dogmatyki bezpośrednich odniesień do teologii Husa. H.-M. BARTH, *Die Theologie Martin Luthers. Eine kritische Würdigung*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2009, s. 383.

³⁰ Sprawa udzielania Komunii świętej świeckim osobom pod dwiema postaciami, chleba i wina, jest kwestią liturgiczną. Na Soborze w Konstancji nabrała jednak znaczenia doktrynalnego, bo w Czechach widziano w praktyce kielicha uznanie równych praw duchownych i świeckich w Kościele. Łączono więc ją ze sprawą nauki o Kościele. Do kwestii kielicha, wysuniętej przez praskiego magistra Jakuba z Miśni, ustosunkował się Hus powściągliwie w rozprawie *De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo*, napisanej w Konstancji, lecz wkrótce poparł otwarcie postulat Jakuba. Na soborze w Konstancji wydano zakaz takiej praktyki (15 czerwca 1415 r.). W Czechach stosowano ją po spaleniu Husa, gdyż widziano w niej znak protestu przeciw doznanej krzywdzie. Uniwersytet Praski orzekł nadto, że udzielanie Komunii świętej także pod postacią wina jest dawną praktyką Kościoła, zaniechaną dopiero w XIII wieku. Sobór jednak nie cofnął swej decyzji, a papież Marcin V potwierdził zakaz dwiema bullami. Sprawę podjęto na nowo podczas Soboru Bazylejskiego. Por. M. BANASZAK, *Historia Kościoła katolickiego*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2009, s. 270.

W perspektywie europejskiego i ekumenicznie otwartego myślenia warte przypomnienia są słowa, które wypowiedział prezydent Czech Václav Havel w Rzymie w 1999 r. podczas sympozjum poświęconego myśli Jana Husa. Sformułował wtedy nośne przesłanie, mówiąc między innymi: „Gorące i pełne przyłgnięcie Husa do Prawdy, do jej wiernego naśladowania w głębokiej harmonii wewnętrznego przekonania i zewnętrznych czynów w życiu codziennym pozostaje trwałym wyzwaniem dziedzictwa duchowego dla naszego narodu. Wielkim wkładem Jana Husa do historii europejskiej była zasada osobistej gwarancji, albowiem Prawda nie była dla niego tylko luźno przekazywaną informacją, ale postawą życiową, powinnością i prawem. Tym sposobem decydującym stałym elementem zaczęła się stawać jednostka ludzka i jej transcendentalnie zakotwiczona odpowiedzialność, czyli dokładnie to, co powinna czcić i szanować współczesna, nowoczesna cywilizacja”³¹.

BIBLIOGRAFIA

- BANASZAK Marian: Historia Kościoła katolickiego, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2009.
- BARTH Hans-Martin: Die Theologie Martin Luthers. Eine kritische Würdigung, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus 2009.
- FOX John: Acts and Monuments of matters happening in the Church, New York 1843.
- HINTZ Marcin: Jan Hus i Marcin Luter – kontynuacje i teologiczne uzupełnienia, w: Anna PANER, Marcin HINTZ (red.), Jan Hus. Życie i dzieło. W 600. rocznicę śmierci, Gdańsk: Wydawnictwo UG 2016, s. 172-182.
- KEATINGE William: Liturgies and Occasional Forms of Prayer set forth in the Reign of Queen Elisabeth, Cambridge: Cambridge University Press 1847.
- KURZE Dietrich: Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommerns, Berlin: De Gruyter 1975.
- LUKOSZ Ondrej: Nauczanie Jana Husa, jego dawna i współczesna ocena. Studium teologiczno-historyczne, Archiwum UKSW, Warszawa 2005.
- LUKOSZ Ondrej: Współczesna ocena nauczania Jana Husa, „Studia Oecumenica” 6(2006), s. 49-86.
- Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Weimar: Hermann Böhlau 1883-2009.
- ROTHKEGEL Martin: Jan Hus in der Reformation und Protestantismus, „MD. Materialdienst des Konfessionskundlichen Instituts Bensheim” 2 (2015), s. 30-33.
- SOJKA Jerzy, „Wszyscy jesteśmy husytami...?” Perykopa Mt 16,13-19 a papieżstwo w traktacie *De ecclesia* Jana Husa i pismach Marcina Lutra, w: Anna PANER, Marcin HINTZ (red.), Jan Hus. Życie i dzieło. W 600. rocznicę śmierci, Gdańsk: Wydawnictwo UG 2016, s. 183-199.

³¹ Cyt. za: O. LUKOSZ, *Współczesna ocena nauczania Jana Husa*, „Studia Oecumenica” 6 (2006), s. 84.

JAN HUS W PERSPEKTYWIE REFORMACJI XVI WIEKU

Streszczenie

Artykuł prezentuje postać Jana Husa, czeskiego reformatora spalonego na Soborze w Konstancji w 1415 r., która ostatnio budzi zainteresowanie w związku z 600. rocznicą jego męczeńskiej śmierci, jak i w kontekście 500. rocznicy wybuchu reformacji. W poglądach i postulatach Jana Husa wielu historyków chrześcijaństwa i teologii dostrzega zapowiedź reformacji zainicjowanej przez Marcina Lutra w 1517 r. W trzech punktach najpierw ukazano kontekst, który Lutrowi pozwolił stwierdzić „my wszyscy jesteśmy husytami” (1), następnie pokazano obraz Jana Husa w wybranych pismach poreformacyjnych, których autorami byli Matthias Flacius Illyricus, Ludwig Rabus i John Fox (2). Artykuł kończy kilka końcowych ocen i wniosków (3).

Słowa kluczowe: Jan Hus; Marcin Luter; Kościół; Sobór w Konstancji; reformacja; ekumeniczny; papież.